

Marko Zajc

Sotla, majhna voda

*Reka Sotla kot naravna, politična in ideološka meja v 19. in začetku 20. stoletja**

ZAJC Marko, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1

341.222(497.4:497.5)"18/19"

SOTLA, MAJHNA VODA

Reka Sotla kot naravna, politična in ideološka meja v 19. in začetku 20. stoletja

Avtor prispevka analizira diskurz o reki Sotli v slovenskih časopisih v 19. in v začetku 20. stoletja. Sotla je bila mejna reka med Štajersko in Hrvaško in hkrati mejna reka med avstrijskimi deželami in deželami ogrske krone. Istočasno je veljala za mejo med Slovenci in Hrvati. V prvem delu prispevka se avtor posveti problematiki naravne meje v zgodovini in geografiji. V drugem delu na osnovi časopisnih virov razvije tezo o Sotli kot »naravni meji« med Slovenci in Hrvati. V slovenskem vrednostnem sistemu tistega časa je Sotla meja, ki povezuje in ločuje, oziroma, meja, ki bolj povezuje kot ločuje. Slovanstvo in jugoslovanstvo sta bila integralni del slovenske nacionalne ideologije, zato so slovenski nacionalisti zagovarjali zavezništvo s Hrvati in prehodnost meje na Sotli. Povezovalno vlogo Sotle so poudarjali tudi v zgodovinskem in etnografskem diskurzu. Čeprav na to niso gledali z naklonjenostjo, so morali slovenski in hrvaški patrioti računati s tem, da je bila na Sotli močna državno-politična meja znotraj habsburške monarhije.

Ključne besede: slovensko-hrvaška meja, Sotla, slovensko-hrvaški odnosi.

ZAJC Marko, PhD, Senior Researcher, Institute of Contemporary History, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1

341.222(497.4:497.5)"18/19"

SOTLA, THE TINY WATER

River Sotla as a Natural, Political and Ideological Border in the 19th and the Beginning of the 20th Century

The author analyzes discourse about the river Sotla in Slovenian newspapers from the 19th and the beginning of the 20th century. The Sotla river marked both the border between Styria and Croatia and that between the Austrian and Hungarian provinces. At the same time, it was the border between Slovenians and Croats. The first part of the article is dedicated to the problem of natural borders in history and geography. In the second part, newspaper articles are used to develop a thesis about the Sotla as a "natural border" between Slovenians and Croats. In the then-valid Slovenian value system, the Sotla was a river that connected and divided; however, it was a border that connected more than it divided. Slovenian and Yugoslav sentiments were an integral component of Slovenian national ideology; this is why Slovenian nationalists favored an alliance with Croats and an open border on the Sotla. They also emphasized the connective role of the Sotla in historical and ethnographic discourse. Despite a certain antipathy to the idea, Slovenian and Croatian patriots had to take into consideration the fact that the Sotla represented a strong state-political border within the Hapsburg Monarchy. In geopolitical discussions about the relationship between the Germanic and Slavic worlds, the Sotla represented the final frontier of direct German influence: the province of Styria was politically dominated by Germans. Although politicians often coopted it, the Sotla cared little about politics. The river flooded fields regardless of their owners' political affinities; for this reason, the population demanded that it be regulated. However, regulation required cooperation with both the central authorities in Vienna and the Croatian authorities, resulting in long bureaucratic harmonization procedures. In the final section of the article, the author examines the Sotla river border from the point of view of everyday life: the close proximity of the neighboring province with a different legal and economic situation provided human resourcefulness with countless opportunities (trade, contraband and theft).

Key words: the Sotla, Slovenian-Croatian border, rivers, borders

* Članek je nastal v okviru dela na temeljnem raziskovalnem projektu Zgodovina upravnih meja in mejnosti: Slovensko-hrvaška meja 1800-1991, ki ga financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

To ni prispevek o reki Sotli, naravnemu pojavu, ki spada po ugotovitvah geografov v skupino rek s panonsko dežno-snežnim pretočnim režimom.¹ To je prispevek o reki Sotli, ki je tekla skozi slovensko časopisje v 19. in začetku 20. stoletja. Čeprav sta reki z istim imenom različni, pa vlada med njima ozko sorodstvo. Reka Sotla iz slovenskega časopisja ne bi obstajala brez geografske Sotle, geografska Sotla pa bi brez časopisne dvojčice prav tako tekla po svetu. O Sotli, ki neutrudno teče tja nekam proti Črnemu morju avtor tega zapisa ne ve veliko, zato bo v nadaljevanju govora predvsem o tisti Sotli, ki se je pretakala med vrsticami slovenskih časnikarjev. Kljub temu geografske Sotle s svojo totalno, fizično prisotnostjo, ne bo mogoče ignorirati.

Na Wikipediji lahko preberemo (in če je to napisano tam, potem bode že res), da je »Sotla tisočletna zgodovinska meja med Slovenijo in Hrvaško (oziroma njunimi predhodnicami)«. ² Ker je reka očitno naraven pojav (nihče se je ni izmislil) in ker je na meji, se povsem naravno vsiljuje zaključek, da je reka Sotla naravna meja. Ker je narava Sotlo postavila tam, kamor jo je, – oziroma jo vsako leto postavlja malo drugače – se lahko ponovno naravno vsiljuje misel, da je slovensko-hrvaško mejo na Sotli postavila sama narava. In če gremo še en korak naprej, če je Sotla naravna meja, potem je to dokaz, da je meja med Slovenci in Hrvati nekaj povsem naravnega, torej so naravne tudi naše narodne identitete. Kar je naravno pa je boljše in bolj zdravo, to vemo iz tv oglasov.

Kaj je naravna meja?

Vendar, kot se pri družbenih fenomenih večkrat dogaja, stvari niso tako preproste.³ Še zlasti, če se človek vpraša, kaj sploh je naravna meja. Med sodobnimi socialnimi geografi, ki raziskujejo fenomen meja, obstaja splošen konsenz, da so meje posledica človekovega delovanja. Kar ni težko razumeti, saj razmejujejo entitete, ki so del človekove socialne realnosti – vse meje so umetne.⁴ Kljub temu je koncept naravne meje preveč zanimiv, da bi ga tako preprosto odpisali. Ideja naravne meje je namreč pomembno sooblikovala svet v katerem živimo in je še vedno močno prisotna tako v politiki, kot v vsakdanjem življenju. In seveda, ima svojo zgodovino. O naravnih mejah se je pisalo že v antiki. Če odpremo klasično zgo-

dovinsko študijo o mejah, ki jo je napisal Peter Sahlins, hitro opazimo, da je imel koncept naravne meje v francoski in španski visoki politiki 17. in 18. stoletja pomembno vlogo. V tedanji geografski literaturi so prikazovali gorske verige kot trdnjave, ki razmejujejo kraljestva na naraven način. »Bog je ustvaril Pireneje,« je leta 1684 izjavil član španske mejne komisije, »da bi Špance rešil Francozov.«⁵ Ne samo v Pirenejih, postavljanje naravnih meja tudi slovenski zgodovini ni tuje. Še zlasti v času vojn in velikih pretresov. Ko so leta 1809 v Napoleonovem štabu razmišljali, kako bi organizirali bodoče Ilirske province, je neznani avtor napisal spomenico, v kateri je izpostavil, da so »gore na severu Kranjske že znana naravna meja« in da bi lahko za mejo z Avstrijo namesto Save določili »Dravo, ki je manj važna reka, ali pa gore med njima.«⁶

Ideja naravnih meja je svoj razcvet doživljala proti koncu 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Glavno vlogo pri tem je imel nemški geograf, biolog in darvinist Friedrich Ratzel, utemeljitelj »antropogeografije«, ki je poudarjala organsko razmerje med prostorom in ljudstvom (Volk). Ratzel ni zgolj zagovarjal stare teze o mejah na naravnih pregradah (rekah, gorovjih, morjih) kot »dobrih«, stabilnih mejah, temveč je mejam med državami pripisal dodatno, biološko dimenzijo. Zaradi organskega razmerja med človekom in okoljem je po njegovem mnenju mejo potrebno obravnavati kot organizem, ki je podvržen dinamičnim spremembam. Meja je torej »periferni organ«, ki obdaja državo, podobno kot koža obdaja človeka. Ta »koža« deluje kot stik z zunanjim svetom, skozi njo poteka izmenjava dobrin in informacij, poleg tega obstaja mejna črta samo na simbolni ravni, v resnici gre za rob ali pas. Mejo lahko opazimo tudi v kulturnem smislu (druga noša, običaji), vendar se jasne črte med »tu« in »tam« ne da določiti. Naravna meja pa je naravna zato, ker loči »življenjske prostore« ljudstev.⁷ Glede na nacistično (zlo)rabo pojma »Lebensraum«, je nujno omeniti, da je pojem rase v Ratzlovi teoriji igral relativno majhno vlogo, ljudstva (Völker) je Ratzel opredelil kot kulturno definirane in rasno mešane entitete.⁸

Turbulentno obdobje svetovnih vojn 20. stoletja in je dajalo veliko priložnosti za razprave o naravnih mejah. Večina študij o mejah v tem času se je ukvarjala s konkretnimi vprašanji, predvsem pa jih je zanimalo kako na terenu izvršiti nove razmejitve. Čeprav so se politične meje postavljale na novo (ali pa ravno zato), pa to obdobje hkrati zaznamuje počasen zaton koncepta naravne meje. Ratzlova razlaga naravnih meja je delovala logič-

¹ Frantar, Hrvatini: *Pretočni režimi v Sloveniji med letoma 1971 in 2000*, str. 122.

² Sotla. <<http://sl.wikipedia.org/wiki/Sotla>>, pridobljeno 20. 5. 2012.

³ Kritična pregleda teorij »Border studies« v slovenskem jeziku: Knežević Hočevar: *Družbena razmejevanja v dolini Zgornje Kolpe*, str. 23-99; Darovec: *Narod, država in identitete v obmejnih prostorih*, št. 1-3, str. 217-228. O mejnosti z vidika geografije glej dela Milana Bufona, npr.: *Bufon: Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji*, str. 91-103.

⁴ Diener, Hagen: *Introduction: Borders, Identity, and Geopolitics. Borderlines and Borderlands*, str. 3.

⁵ Sahlins: *Boundaries, The Making of France and Spain in the Pyrenees*, str. 34.

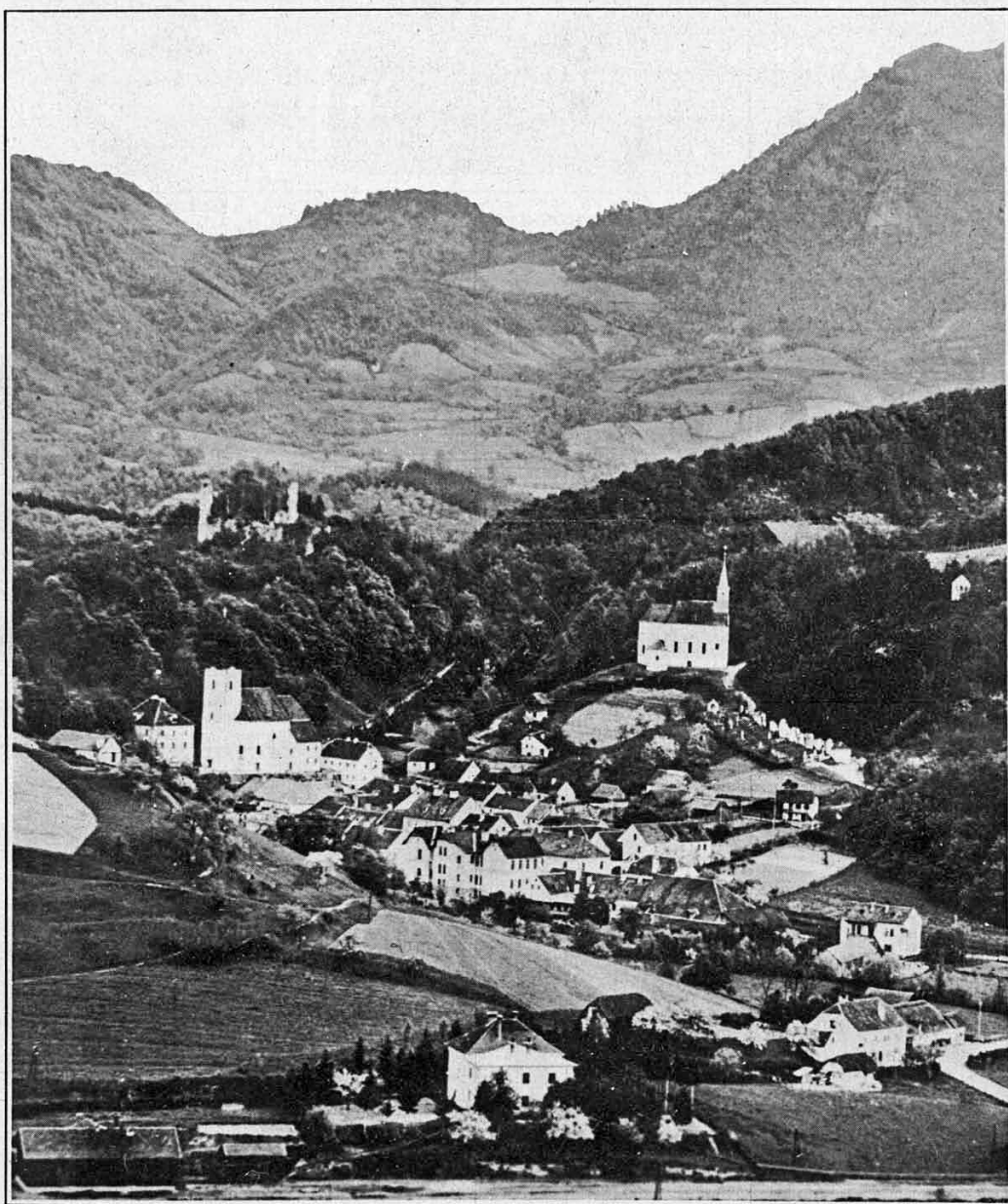
⁶ Zwitter: *Postanek političnega ilirizma in ustanovitev Ilirskih provinc*, str. 151.

⁷ Eigmüller: *Der duale Charakter der Grenze*, str. 60-63.

⁸ Smith: *Friedrich Ratzel and the Origins of Lebensraum*, str. 54.

Ilustrirani **Slovenec**

Leto III ♦ Tedenska priloga „Slovenca“ z dne 23. okt. 1927, šte. 241 ♦ Štev. 43

(Foto Bayer)

Lepote slovenske zemlje: Rogatec z Donačko goro v ozadju

Leta 1871 so nemškutarski mestni očetje v Rogatcu za častnega meščana izvolili bivšega ministrskega predsednika Beusta. Slovenski tisk se je norčeval, da bo moral Beust vzeti v roke zemljevid, če bo hotel izvedeti, kje se njegovo mesto »tik blatne Sotle« sploh nahaja. (*Ilustrirani Slovenec*, 23. 10. 1927)

no, vendar ni pripomogla k objektivnim kriterijem za določitev meja. Ravno nasprotno, »mejni teoretiki« so poudarjali »naravne kriterije«, ki so šli v korist njihovih domovin. Ameriški geograf Stephen B. Jones, ki je leta 1945 izdal »priročnik za državnike« o postavljanju meja, je vse meje, tako »naravne« kot »umetne«, razglasil za delo človeške dejavnosti. Jonesova zavrnitev Ratzlovih idej izvira predvsem iz dejstva, da se je Jones ukvarjal z razmejevanjem na terenu (postavljanjem stabilne »mejne črte«). Ratzlov geografski determinizem je zavrnila gola geografska praksa. »Ali je neka meja dobra ali slaba,« je zapisal Jones, »je odvisno vsaj toliko od splošne politične situacije, kot od vrlin in slabosti same mejne črte. / ... / Ista črta je lahko dobra meja v enem obdobju in slaba v drugem.«⁹ »Narava« ni pogoj za dobro ali slabo mejo, kljub temu deluje kot pomemben faktor.

Za nas je zanimiva predvsem Jonesova analiza mejnih rek. Ugotovil je, da so se reke v vlogi meja pogosto izkazale za problematične. »Mejno reko bi se moralo prav gotovo preučiti na terenu, preden se jo opredeli v sporazumu.« Z rekami so povezana zapletena vprašanja navigacije, mostov, jezov, ribištva, vodne sile, utrjevanja, onesnaževanja in oskrbe z vodo. Zato opozarja Jones »postavljalec« novih meja, da je v posameznih primerih potrebno vzpostaviti permanentne komisije za upravljanje in arbitražo. Mnoge reke so tudi katastrske ali posestne meje, kar lahko pomeni prednost in olajša delovanje lokalnih uprav po razmejitvi. Vendar je nujno pred izbiro reke za mejo dobro preučiti tok reke, saj lahko spreminjanje toka izniči prednost določenih katastrskih meja.¹⁰

A to je le del zgodbe o naravnih mejah. Brez poznavanja razvoja države in nacionalizma (kar v našem prostoru ni isto) ni mogoče razumeti popularnosti naravnih meja. Premik od conalnega k linearnemu razumevanju meja je bil med drugim posledica teritorializacije evropskih političnih formacij in potrebi po jasni določitvi državnega ozemlja.¹¹ V 18. stoletju se je tudi v srednjeevropskem prostoru uveljavilo novo razumevanje prostora: uveljavlja se koncept geografsko omejenega (sklenjenega) političnega teritorija, ki se ga lahko izmeri in opiše ter prepričanje, da zamejeno državno ozemlje predstavlja enotno demografsko in ekonomsko funkcionalno zvezo. Z vidika prostorske sociologije je šlo za prehod od relativnega k absolutnemu dojemanju prostora. V srednjeveški Evropi so strukturo prostora določala medsebojna razmerja (med ljudmi in stvarmi), z modernizacijo 18. stoletja pa se je uveljavil koncept v naprej danega omejenega prostora, v katerega je potrebno ljudi

Hotel Evropa v Ljubljani, v katerem je 1878 potekala slavnost v čast Bleiweisove sedemdesetletnice. Avgust Šenoa je tukaj izjavil slavne besede o Sotli in razlikah med Slovenci in Hrvati. (www.sistory.si, povzeto po: Suhadolnik, Matič: Arhitektura in urbanizem v Ljubljani: od omembe v pisnih virih leta 1144 do potresa leta 1895 in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana 1994, str. 76.)

in stvari šele umestiti.¹² Razvoj državne uprave, štetje hiš in prebivalstva, oblikovanje naborniških, upravnih, in sodnih ozemeljskih enot ter natančne katastrske izmere, vse to lahko gledamo tudi z vidika »postavljanja meja«.¹³

Meje nacionalizmov so veliko bolj nejasne kot meje, ki jih ustvari država, vendar zato nič manj pomembne. Večina raziskovalcev nacionalizma, še zlasti tisti, ki zagovarjajo modernistično paradigmo (narodi so posledica modernizacije), se strinja, da nacionalisti dojemajo narod kot nekaj naravnega. Če pa je narod naraven, potem so naravne tudi njegove meje. Po Kedourieju je nacionalizem doktrina, ki trdi, da je »človeštvo naravno razdeljeno na narode, da imajo narodi preverljive značilnosti in da je edina legitimna vladavina narodna avtonomija.«¹⁴ »Danes človek mora imeti narodnost,« je zapisal Ernst Gellner, »tako kot mora imeti nos in dve ušesi.« Nacionalizem akterji ne dojemajo »naravno« samo takrat, ko so v ospredju politike nacionalni spori. Michael Billig je razvil pojem »banalnega nacionalizma«, fenomena, ko se nacionalizem v vsakdanjem življenju reproducira kot nekaj povsem neopaznega in naravnega.¹⁵

⁹ Jones: *The Description of International Boundaries*, str. 100.

¹⁰ *Ibidem*, str. 106.

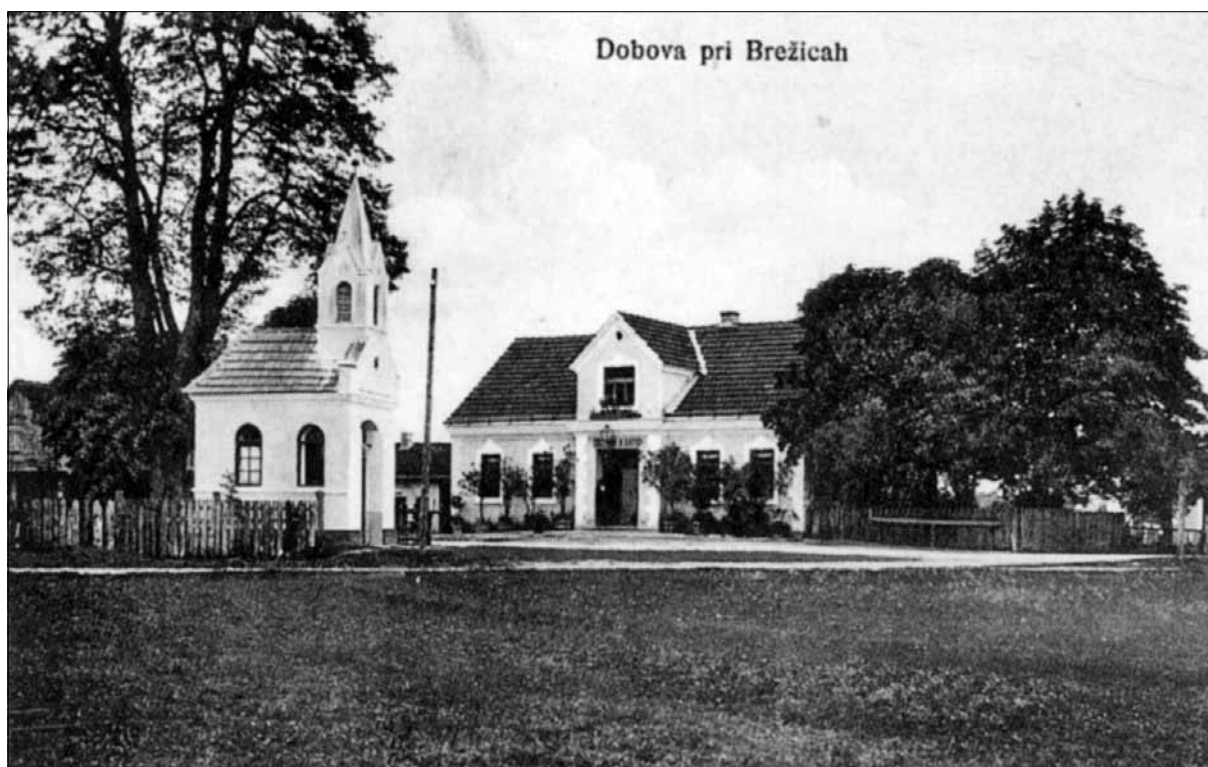
¹¹ Bufon: *Med konvergenco in divergenco*, str. 57.

¹² Behrisch: *Vermessen, Zählen, Berechnen im 18. Jahrhundert*, str. 16.

¹³ Žontar: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ribnikar: *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino*.

¹⁴ Smith: *Nationalism and Modernism*, str. 100.

¹⁵ Billig: *Banal Nationalism*, str. 37. Dober pregled teorij nacionalizma v slovenščini: Mandelc, *Na mejah nacije*.

V Dobovi so hrvaški lopovi leta 1913 oropali trgovino »sto korakov od orožniške postaje«. (Pozdrav iz Bele krajine, Kočevske, osrednje Dolenjske in Posavja, Gospodarske dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja. Metlika, Kočevje, Novo mesto, Brežice, Kostanjevica na Krki 2006, str. 92, razglednica 112.)

Voda, kri in Sotla

Čeprav ni očitno na prvi pogled, ima v slovenskem novinarskem diskurzu druge polovice 19. stoletja reka Sotla pomembno mesto. Sotla ni zgolj lastno ime za reko, ampak predvsem simbol naravne meje med Slovenci in Hrvati. Če so slovenski časnikarji zapisali, da je nekdo odšel »čez Sotlo«, so bralci razumeli, da je odšel na Hrvaško. In to brez dodatnega pojasnjevanja, ali je odšel iz levega na desni breg Sotle. Posameznik je lahko šel »čez Sotlo« ne da bi Sotlo fizično sploh prekoračil. Sotla se je pojavljala tudi v člankih, ki s samo reko niso imeli nobene povezave: pisali so o političnih škandalih onstran Sotle, o slabem položaju bratov čez Sotlo itd. A ni šlo samo za vrednostno nevtrarno označevanje. Časopisna Sotla kot simbolna meja, oziroma ideološki koncept, je izredno zanimiva za zgodovinsko-pojmovno analizo. V slovenskem vrednostnem sistemu tistega časa je Sotla meja, ki je in ni, ki povezuje in ločuje, oziroma, meja, ki bolj povezuje kot ločuje. Slovanstvo in jugoslovanstvo sta bila integralni del slovenske nacionalne ideologije. Zato v Sotli lepo odsevajo paradoksi slovenskega (jugo) slovanstva, ki v času »pred Jugoslavijami« niti niso približno niso bili razrešeni. Pod zastavo jugoslovanstva so različni (včasih tudi isti) ljudje videli različne stvari. Slovenski voditelji v 19. stoletju niso imeli jasnih predstav ali bodo Slovenci ostali samostojen narod ali se

bodo »amalgamirali« v jugoslovanstvo. V igri je bilo več vmesnih konceptov, po katerih Slovenci ne bi izgubili svojega jezika in identitete, a bi se vseeno združili s »plemenskimi brati« v neko celoto; po katerih bi sprejeli »širši« jezik, a ohranili svoje posebnosti.¹⁶

Sotla ni bila zgolj simbolna meja s Hrvati, bila je »prostor«, kjer se je slovenstvo srečevalo z jugoslovanstvom. Zato je razumljivo, da je bila najbolj znana izjava o Sotli izrečena v prostoru, kjer so se dejansko srečali predstavniki Slovencev in Hrvatov. Hotel Evropa v Ljubljani je 19. novembra 1878 gostil slavnostni banket v čast in slavo Bleiweisove sedemdesetletnice. Napijalo se je Bleiweisovemu geniju, napredku slovenstva in vzajemnosti med Slovenci in Hrvati. Govornikov ni manjkalo, med njimi je izstopal hrvaški literat August Šenoa. Potem, ko je hrvaški pisatelj oznanil, da sivi lasje »očeta naroda« svedočijo o njegovem »poštenju i čestitosti«, in ga primerjal z granitnim stolpom, je zaključil v velikem slogu: »Vaša krv je naša krv, medju nama je Sutla, a Sutla je voda, – krv pako nije voda.« Stenograf je zabeležil »gromoviti trikratni živio« in »največje odobravanje in

¹⁶ Zajc: Jugoslovanstvo pri Slovencih v kontekstu sosednjih »združevalnih« nacionalnih ideologij, 2008, str. 113.

Pogled s hrvaške strani na most čez Sotlo pri vasi Imeno. (Posnetek hrani Marija Počivavšek, Celje)

pleskanje.«¹⁷ Dr. Franjo Rački, predstavnik jugoslovanske akademije iz Zagreba in glavni ideolog hrvaškega jugoslovanstva, je nadaljeval z »rečno« metaforo, vendar je namesto mejnosti izpostavil dinamično naravo reke: »Ako uzmemo geografički položaj, to rieka ona, koja teče mimo vas, teče i mimo nas; ona, koja kod vas ime dobije, na skrajnoj našoj medji ime gubi, sve se slieva u jednu te istu veću riekcu.«¹⁸

Če so slovenski časopisi razmišljanje Račkega v stilu »pantha rhei« v glavnem prezrli, pa so besede o Sotli, krvi in vodi, ki jih je med slovensko elito posadil Šenoa, rodile premnoge sadove. Videnje meje med Slovenci in Hrvati kot zadevo krvi (močnejši, povezovalni moment) in vode (šibkejši, razdruževalni moment) je bilo primereno za vse.¹⁹ Šenoina izjava je bila popularna zato, ker je bila nejasna in so jo lahko uporabljali ljudje z različnimi pogledi na slovensko-hrvaške odnose. Ideologija »Blut und Boden«, ki bode v oči danes, takrat nikogar ni motila – prepričanje, da se narodi razlikujejo po krvi, je bilo del »občega znanja«. Seveda so slovenski interpreti

Šenoino reklo podajali v lastni variaciji. Dobri dve leti po Bleiweisovi slovesnosti sta bila mrtva oba – Šenoa in Bleiweis. Ivan Tavčar se je v uvodniku Slovenskega naroda nostalgичno spominjal večera, ko je prijel »August Šenoa kupo v svojo roko in z žarečimi besedami oznanovao boljšo prihodnost, in v svetem ognju naglašal, da Slovenci od Hrvatov ničesar ne loči kot Sotla, ki pa je samo voda! / ... / Vse se je radostilo in na smrt nij mislil nikdo!«²⁰ O Sotli-vodi so narodni voditelji radi govorili še zlasti takrat, ko so bili na obisku hrvaški gosti. Na sokolski slovesnosti v Mozirju junija 1884 je bil slavnostni govornik Josip Vošnjak, ki je izpostavil, da ima črka S (Sokol) na zastavi Savinjskega Sokola trojni pomen. Izraža Slavo, geslo »svoji k svojim« in slogo. »Ko je slavni pesnik Šenoa pri Bleiweisovi svečanosti nazdravil Slovincem, izpregovoril je te imenitne besede: 'Kaj loči Slovenci od Hrvatov? Mari Kolpa in Sotla? Voda se da preskočiti. Hrvati in Slovenci pa so sinovi jednega rodu in kri ni voda.' Tudi danes kličemo: Hrvatje in Slovenci smo jeden narod in kakor smo se skozi stoletja skupaj borili proti navalu turške divjosti, tako moramo i danes skupaj razvijati svojo kulturo v jugoslovanskem duhu.«²¹

¹⁷ Bezenšek, Celestin: Svečanost o priliki sedemdesetletnice Dr. Janca Bleiweisa dne 19. novembra 1878, str. 43. Glej tudi: Grdina, Sedemdesetletnica Očeta naroda, str. 325.

¹⁸ Svečanost, str. 44.

¹⁹ Zajc: Kje se slovensko neha in hrvaško začne, str. 200.

²⁰ Slovenski narod, 17. 12. 1881.

²¹ Slovenski narod, 6. 6. 1884.

Zgodovina in etnografija

Seveda bi poenostavljali, če bi vso krivdo za izum »Sotle-vode« pripisali hrvaškemu romanopiscu. Šenoa je zgolj mojstrsko izrazil čustvo, ki je bilo v slovenski javnosti zasidrano že desetletja poprej. Skupaj s Sotlo je na površje pogosto priplavala »zgodovina«, ki naj bi dokazovala skupna junaštva hrvaških in slovenskih prednikov. Ko so v Novicah poleti 1863 obhajali tisočletnico sv. Cirila in Metoda, je dopisnik iz Celja opozoril, da so krščanstvo v Evropi obranili Slovani: »Da ne bi bilo Sobieskega pred Dunajem, in hrvatskih in slovenskih vitezov — Evropa bi bila zapadla Islamu. / ... / Nehvaležni svet to rad pozabi, in nedavno je znani publicistični pisatelj se še predrznil pisati, da se, ko se prek Sotle stopi, ne najde nič drugega imenitnega, kakor samo to, da tam Hrvatje prebivajo!«²² Kljub temu je bila slavna zgodovina zavita v tančico skrivnosti. »Kdaj in po kakem povodu se je meja na Sotlo prenesla,« se je retorično spraševal avtor podlistka o zgodovinski zvezi med Slovenci in Hrvati v Slovenskem narodu septembra 1868: »kje ste vi slovanski zgodovinarji, da nam to poveste?« K sreči so bila bolj poznana junaštva iz 16. stoletja. Vojsko na turški meji je pisec oklical za hrvaško-slovensko, »Slovenski in hrvaški kmetje ta in onkraj Sotle« pa so se »složno vzdigovali proti grajskim tlačiteljem.« Avtor je še pripomnil, da političnega pomena ta upor ni imel, ker je izvirjal samo iz »socialne nevolje.«²³

Sotlo in »nevoljo« slovenskih in hrvaških kmetov je populariziral nihče drug kot August Šenoa v svojih delih. Leto dni pred Bleiweisovo slovesnostjo je napisal zgodovinski roman o slovensko-hrvaškem kmečkem uporu leta 1573 (Seljačka buna, 1877). V usta puntarskega poveljnika Ilije Gregorića je položil naslednje besede: »Batine padaju i ovkraj i onkraj Sutle i Save. Susjedi smo, braća smo, gotovo jednim jezikom govorimo, jednako nas motaju, pa ded skočimo zajedno.«²⁴ V znameniti ljubljanski napitnici je Šenoa izpostavil še Ljudevita Posavskega, Matijo Gubca in bitko pri Sisku (1593). Ker je novembra 1878 še vedno odmevala avstrijska zasedba Bosne in Hercegovine, je Šenoa primerjal zgodovinske boje s Turki z okupacijo nove pokrajine: Slovenci in Hrvati so se ponovno srečali pred trdnjavo Jajce, »te jurišem naskočili tvrdjavo i skinuli polumjesec.«²⁵ Ko se povežeta slavna preteklost in sedanjost lahko sledi samo še svetla bodočnost.

Poleg zgodovine je povezovalno naravo reke dokazovala etnografija. V slovenski publicistiki je bilo splošno

razširjeno mnenje, da so kajkavski Hrvati »etnografsko« Slovenci, »zgodovinsko« in »politično« pa Hrvati. Teza, ki je izhajala iz Kopitarjeve in Miklošičeve slavistike, je občasno povzročala nesporazume s hrvaškimi intelektualci, čeprav slovenski voditelji do kajkavske Hrvaške »onstran Sotle« nikoli niso imeli političnih pretenzij. Kvečjemu obratno. »Hrvaški Slovenci« so slovenskim zagovornikom povezovanja z Južnimi Slovani pomenili prehod in vez s Hrvati in Srbi.²⁶ Na primer, na področju narodnih pesmi. Na straneh Novic so septembra 1864 bralci lahko prebrali: »Narodu hrvaškemu (ob Sotli, op. p.) dopadajo se narodne popevke sosedov bližnjih jim Štajarcev; priča tega je, da se milene pesmi štajarske čedalje bolj množe in razprostirajo med Hrvati. / ... / Lejte, kako se bližajo in pridružujejo naše plemena same po sebi! Domoljubno srce! Te li ne veseli to? Lej, narod sam, ne vede, dela za zložnost, za vzajemnost,« je bil ganjen pisec.²⁷ Hrvaški ljubitelji petja nad tem fenomenom niso bili tako navdušeni. V reviji Vienac so bili mnenja, da je Sotla glede petja »usodna voda«. Prek nje se »malo glasi slavjanskega značaja ljudski spev, nego gospoduje nemškutarski landler-jodler.«²⁸

Država in politika

Čeprav na to niso gledali z naklonjenostjo, so morali slovenski in hrvaški patrioti računati s tem, da je bila na Sotli močna državno-politična meja. Slovensko-hrvaška meja za habsburško državo ni obstajala, Sotla je razmejevala Štajersko in bansko Hrvaško, torej dežele ogrske krone in Rimsko-nemško cesarstvo (do 1806) oz. Nemško zvezo (do 1866). Politično-pravna razsežnost meje na Sotli se je zaostrila po oblikovanju državnega dualizma 1867. Čeprav carinske meje ni bilo več, je Sotla poslej ločevala dve samostojni državni »polovici«, ki sta bili povezani s skupno zunanjo politiko, financami in vojsko.²⁹ Za slovensko-hrvaško politično sodelovanje se je Sotla iz majhne reke spremenila v veletok. Oziroma, povedano z besedami katoliškega Slovenca: »Ne loči nas Kolpa niti Sotla od njih, a teče med nami prežalostna Litava.«³⁰ Slovenci so lahko v realni politiki sodelovali zgolj s Hrvati iz Istre in Dalmacije. »Od kar Sotla ni več deželna, ampak državna meja, stoje zagrebški Slovenci glede političnega gibanja slovenskega naroda, zlasti pa glede ljubljanskih osebnih razmer, na zelo neutralnih tleh,« je leta 1872 razmišljal dopisnik Slovenskega naroda iz Zagreba: »njim je vse eno, ali je na ljubljanskej bolnišnici dr. Keesbacher ali dr. Karol Bleiweis ali makar kdor si bodi drugi za primarja ali za sekundarja.«³¹ Na

²² Novice, 18. 7. 1863.

²³ Slovenski narod, 8. 9. 1868.

²⁴ Šenoa, Seljačka buna, str. 113.

²⁵ Svečanost, str. 42.

²⁶ Zajc, Kje se slovensko neha in hrvaško začne, str. 121 in 220.

²⁷ Novice, 24. 9. 1864.

²⁸ Slovenski narod, 19. 6. 1878.

²⁹ Rumpler: Österreichische Geschichte 1804-1914, str. 412.

³⁰ Slovenec, 12. 8. 1884.

³¹ Slovenski narod, 20. 2. 1872.

področju izobraževanja je dualistična Sotla veljala za pravi kitajski zid. Ko se je leta 1874 ustanovila zagrebška univerza, je Josip Jurčič resignirano ugotavljal, da bo nova ustanova za Slovence neuporabna. Dualistična meja je naredila Hrvaško za »tujo deželo«, saj so bile diplome zagrebške univerze za avstrijske dežele neuporabne.³² Čeprav so si hrvaški narodnjaki prizadevali, da bi postala univerza »jugoslovanska«, hrvaška *Alma mater* ni imela reciprocitete z avstrijskimi univerzami, kar je pomenilo, da so bile državne službe v Avstriji za zagrebške diplomante nedostopne.³³

V geopolitičnih razpravah o razmerju med germanstvom in slovanstvom je Sotla pomenila poslednjo mejo neposrednega nemškega vpliva. Ko so se slovenski in hrvaški politiki novembra 1870 sestali v Sisku in razpravljali o možni politični povezavi zedinjene Slovenije s Hrvaško, je Slovenski narod zapisal, da se Hrvatoma »reka Sotla kot jez proti nemškemu poplavlju preozka zdi,« zato ni čudno, da »si iščejo močnejših trdnjav, za katerimi bi se mogli braniti proti nemškemu siljenju na iztok.«³⁴ Močnejša trdnjava bi bila seveda bodoča zedinjena Slovenija. Zmaga Bismarckove Nemčije v vojni s Francijo 1871 je slovenske rodoljube močno skrbela: »Ali tega jugoslovanskih politikov nobeden ni premislil, da tisti hip, ko bi se nemško gospodstvo do Sotle in do Adrije razprostrlo, zapečateni bi bila tudi žalostna osoda propada vsega Jugoslavenstva?«³⁵

Sotla je imela močan simbolni pomen v slovensko-nemških odnosih na Štajerskem. Slovenskemu tisku ni ušlo, da so decembra 1871 v Rogatcu nemškutarski mestni očetje za častnega meščana izvolili bivšega ministrskega predsednika Beusta. Saški državnik, ki je bil odgovoren za vzpostavitev državnega dualizma 1867, je veljal za simbol nemško-liberalnega pritiska na Slovane. »To dejanje rogačkih očetov pa ni kaka malenkost,« je bil ciničen Slovenski narod: »Postavili so tako preimenitnega saksonskega junaka tik blatne Sotle, ki loči zapadne Evrope omiko od orijentalnega barbarstva; nastavili so ga ondi kot stražnika nemške kulture nasproti slovanski 'čredi', ki že preko Sotle sem po belem Rogatcu teži.«³⁶ Ker je v tistem času Beust zasedal mesto veleposlanika v Londonu,³⁷ se je pisec spraševal, kdaj bo »deputacija in diploma k poklanjanju v London odrinila.« Poleg tega je še namigoval, da bodo morali Rogačani s seboj vzeti Kozlerjev zemljevid, da »častnemu Rogačanu ob Temzi raztolmačijo, kje da njegovo prevažno stražišče tiči.«³⁸

Ker je Sotla majhna reka, so lahko štajerski Slovenci »v živo« opazovali delovanje hrvaške politike na terenu. Septembra 1881 so imeli na Hrvaškem saborske volitve. »Kdor nij imel prilike od blizu opazovati te komedije (ta beseda je skoro na mestu), ne more si jo predstavljati prav,« je poročal dopisnik s Sotle: »Pri nas mirno odda volilec svoj glas in domov odide brez hrupa in razsajanja. Na Hrvatskem so pa začeli letos v posebnej meri svoje ogrske brate posnemati. Volilci nasprotnih strank so bili baje tako razkačeni, ali pa je vlada tako v skrbi bila za svoje volilce in kandidata, da je pošiljala še v male kraje na volišče po celo kompanijo vojakov, ki so varovali tepežev in rogoviljenja.«³⁹ Ko se je 19. stoletje prevesilo v dvajseto, je bilo tepežev in rogoviljenja tudi v slovenski politiki vse več. Pobudo za politično združevanje s Hrvati je prevzel slovenski politični katolicizem, ki je pristajal na hrvaško državno pravo. V letih 1911-1913 je vzpostavil politično zvezo s pravaši, ki je pomenila načelno in praktično zanikanje dualizma.⁴⁰ Ivan Mazovec je leta 1912 zapisal, da so pretekla združevanja s Hrvati temeljila na »rujnem vincu«, zato je slovensko katoliško gibanje položilo »ad-acta Sotlo-vodo« in sklenilo povsem novo zvezo na trdnih osnovah.⁴¹ Kljub temu katoliški politiki vzajemniška poezija ni bila tuja. Nekatere je želja po združitvi povsem prevzela. Janez Ev. Krek je v govoru o aneksiji Bosne in Hercegovine vzkliknil: »En narod je to in en jezik. To, da pri nas avstrijski eksekutor in onstran Sotle hrvaški pandur rubita, ni bistvena razlika, po kateri bi se narodi ločili.«⁴²

Narava in politika

Čeprav so imeli politiki Sotlo večkrat na ustih, se reka na politiko ni ozirala. Polja je poplavljala ne glede na politično usmerjenost lastnikov. Slovenski poslanec Josip Žičkar je 12. aprila 1899 predstavil muhasto naravo reke štajerskemu deželnemu zboru: »Velikanska je škoda, ki jo napravlja Sotla, mejna reka med Štajarskim in Hrvatskim. Vsako leto skoro stopi iz svoje struge ter odnese s svojimi valovi na tisoče meterskih stotov sena s seboj, ali pa, kadar izstopi pred košnjo, zblati travo tako hudo, da se ž njo ne more krmiti živina. Tudi s tem škoduje, da podira bregove in jemlje obrežnim posestnikom njih zemljo, kar se ponavlja leto za letom.« »Kakor kača se zvija Sotla v neštetih pregibih med travniki in njivami in nobeno čudo ni, da se pogosto zajezi in izstopi,« je bil plastičen Žičkar. Visoki deželni zbor je prosil naj podpre uravnavo Sotle, čeprav se je zavedal, da bo »zraven štajarske dežele morala seči v žep tudi država in sosednja Hrvatska.«⁴³

³² Slovenski narod, 24. 10. 1874.

³³ Gross/Szabo: Prema hrvatskome građanskom društvu, str. 417.

³⁴ Slovenski narod, 19. 11. 1870.

³⁵ Slovenski narod, 15. 4. 1871.

³⁶ Slovenski narod, 16. 12. 1871.

³⁷ Bruckmüller (ur.): Personen Lexikon Oesterreich, str. 44.

³⁸ Slovenski narod, 16. 12. 1871.

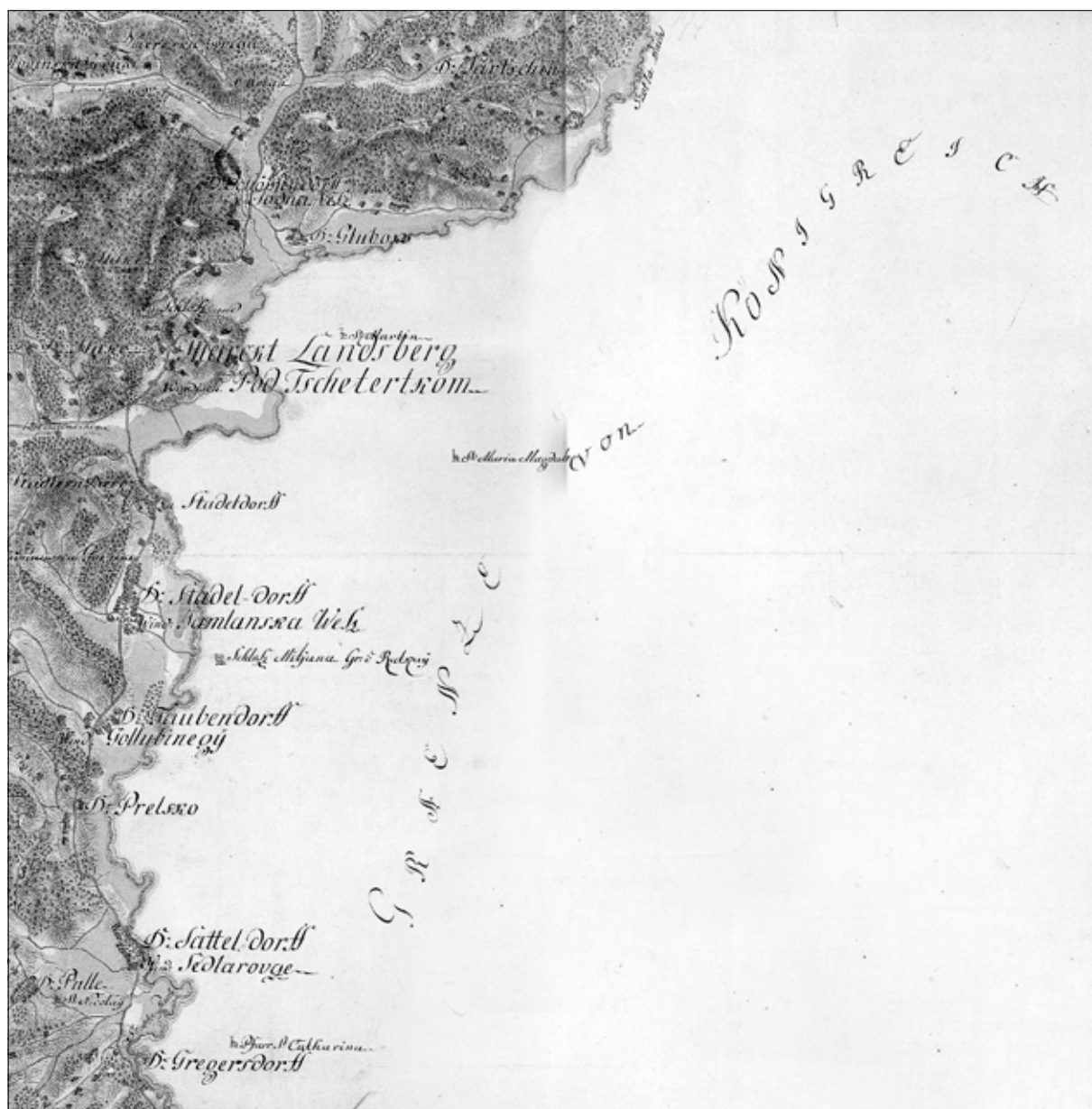
³⁹ Slovenski narod, 24. 9. 1881.

⁴⁰ Pleterski: Dr. Ivan Šušteršič, str. 235; Rahten: Zaveznštva in delitve, str. 163-171.

⁴¹ Mazovec, Vzajemnost med Slovenci in Hrvati, str. 39.

⁴² Slovenec, 19. 1. 1909.

⁴³ Slovenski gospodar, 20. 4. 1899.

Mejno območje ob reki Sotli (Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, Karte, 5. zvezek, sekcija 199. Ljubljana: ZRC SAZU, ARS, 1999)

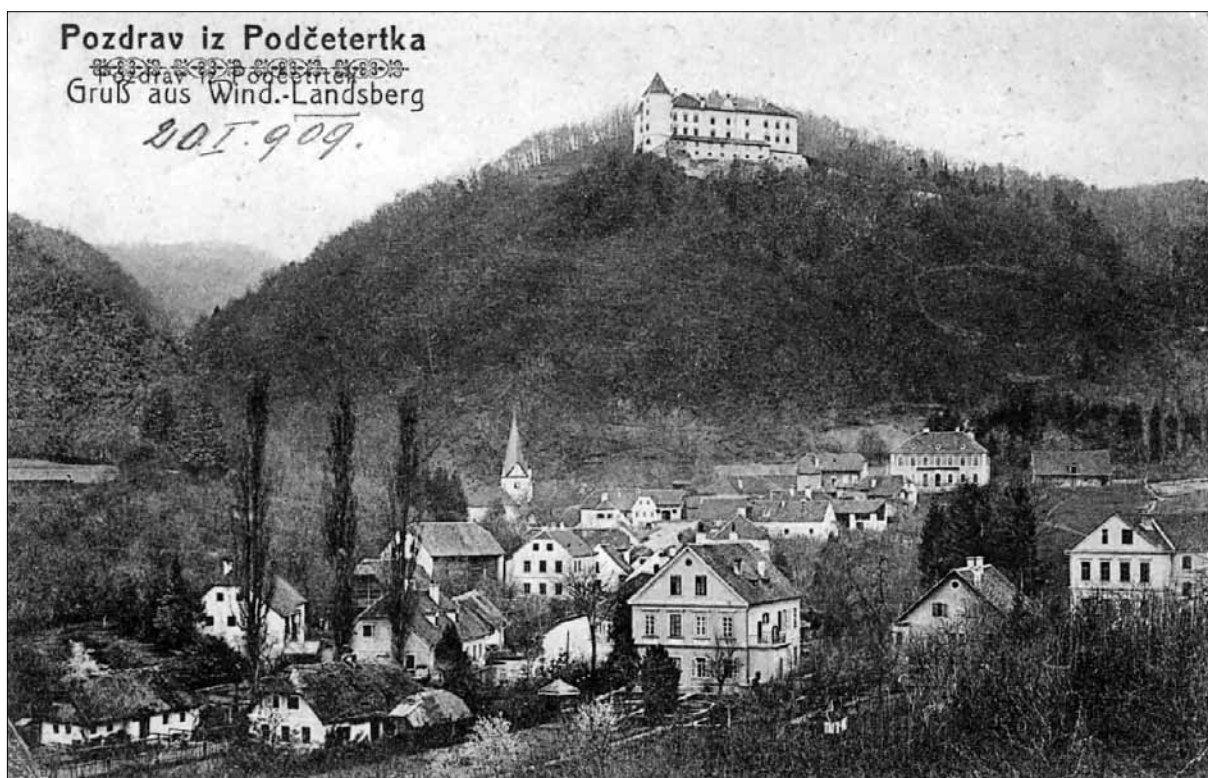
Sodelovanje države in sosednje dežele pa je kar kričalo po težavah. »Naravna« Sotla je postala političen problem. Začelo se je sicer obetavno, Štajerski organi so uravnavo podprli, pozitivno se je odzvala tudi hrvaška stran.⁴⁴ Štajerski deželni poslanci so za projekt osebno »lobirali« pri ministrskem predsedniku Körberju.⁴⁵ Skupni ogled reke sta hrvaška in štajerska komisija opravili septembra 1901. Čas obhoda je bil dobro izbran, saj je Sotla ravno poplavljala. Dogovorili so se, da bo štajerska stran prevzela izdelavo načrtov za zgornji, hrvaška pa za spodnji del rečnega toka. Zapletlo se je, ko hrvaških na-

črtov štajerska deželna vlada ni v popolnosti sprejela in je načrt vrnila hrvaški strani. Do oktobra 1904 hrvaška stran svojih načrtov ni popravila, zato je Žičkar ponovno prosil štajerske organe naj posredujejo pri hrvaški strani. Medtem ko so birokratski mlini mleli, je reka nadaljevala s poplavljanjem. Še zlasti je bila ogrožena soseska Gregorevce na Bizeljskem. »Sotla si je izkopala zgoraj nad to vasjo novo strugo ter se obrnila naravnost proti tej soseski. Vedno novi kosi rodovitnega obrežja se vdirajo v vodo. Lahko bi se že določil čas, ko pride vrsta tudi na hiše, katere bo voda odnesla.«⁴⁶ Žičkar je predlagal naj vaščanom pri obrambi pred reko poma-

⁴⁴ Slovenski gospodar, 4. 4. 1901

⁴⁵ Slovenski gospodar, 15. 5. 1901.

⁴⁶ Slovenski gospodar, 27. 10. 1904.

Podčetrtek, trg ob meji, razglednica izdana 1906 (Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1274, Zbirka razglednic, sig. 54/2)

ga štajerski deželni odbor. Ker je bilo vpletenih toliko »činiteljev«, hitrih odločitev za sistematično regulacijo Sotle Žičkar ni pričakoval. Njegovi strahovi so se očitno uresničili, Slovenski gospodar je še v začetku leta 1912 poročal, da bo hrvaška stran svoje načrte za regulacijo spodnje Sotle predstavila štajerski strani do konca januarja.⁴⁷

Težave z regulacijo Sotle so bile preveč privlačne, da jih politiki ne bi izkoristili za napadanje nasprotnikov. Slovenski politiki na Štajerskem so bili prepričani, da »Nemci v Gradcu« namenoma zavlačujejo pri regulaciji spodnještajerskih rek: »Leto za letom prosijo Slovenci za uravnavo Sotle, a še tudi ni prišlo čez pogajanja. Nemcem na Gornjem in Srednjem Štajarju pa se uredi vsak bistrejši potok,«⁴⁸ so se pritoževali v Slovenskem gospodarju oktobra 1898. »Uravnali so skoraj vse reke na Zgornjem in Srednjem Štajarskem, pustili so pa reke na Spodnjem Štajarskem, kakor Pesnico, Dravo, Pako, Sotlo, Savinjo, Voglajno, Hudinjo. itd., da divjajo in opustošujejo njive in travnike in delajo neprecenljivo škodo.«⁴⁹ Ko je prišlo v letih 1906/07 do klerikalno-liberalnega razkola na Štajerskem, je klerikalna Slovenska kmečka zveza reko izkoristila za pridobivanje volivcev.

Bizeljcem so obljubljali, da bodo za regulacijo Sotle pridobili avstrijsko vlado, ki naj »enkrat nekaj izpolni, kar je obljubila in to je naloga bodočega našega državnega poslanca.«⁵⁰ V Slovincu so poročali, da so na shodu v Mestinjah kmetje oporekali liberalnemu govorniku: »Govornik pravi: 'Naši poslanci niso za regulacijo Sotle ničesar storili!' Naši kmetje oporekajo: Poslanci se zanjo že dolgo prizadevajo. – Drugi pa kličejo: Kaj, ti boš Sotlo reguliral? — Zopet drugi: Ti bi menda rad Sotlo napeljal sem proti Šmarji!«⁵¹ Poleg uravnave reke so katoliški politiki obljubljali, da bodo Bizeljsko odprli svetovnemu prometu: »Most čez Sotlo, n. pr. pri »Novih mlinih« zahtevati je treba, ne na občinske stroške, ampak na stroške štajerske in hrvaške dežele.«⁵²

Narava in človeška narava

V ekonomiji in (sicer ne vedno) v življenju velja, da človeška narava zasleduje lastne koristi. Bližina sosednje dežele, kjer vladajo drugačne pravne in gospodarske razmere, daje človeški iznajdljivosti veliko možnosti. Kaj je ceneje, kaj je bolje na drugi strani? »To lepo lastnost pa ima Sotla, da ni neprekoračljiva,« je ugotavljal neznani satirik v Slovincu: »Njeno dobro svojstvo si

⁴⁷ Slovenski gospodar, 20. 1. 1912.

⁴⁸ Slovenski gospodar, 12. 10. 1898.

⁴⁹ Slovenec, 25. 10. 1902.

⁵⁰ Posavska straža, 21. 4. 1907.

⁵¹ Slovenec, 9. 4. 1907.

⁵² Posavska straža, 21. 4. 1907.

Hrvatje izkoriščajo ter ob nedeljah in praznikih pridno prihajajo preko nje. Tam, kjer je znamenje Bacchovega doma, ustavljajo svoje korake in v svetišču starega Boga se vesele sedeč ob Gambrinovem soku in žlahtni kapljici. Praktični so taki izleti vsekakor, ker je kousumni davek na pivo in sorodne tekočine pri nas veliko manj nego na Ogerskem in so tedaj rečene tekočine v Cislejtaniji bolj po ceni nego pod blaženim žezlom vlade sv. Štefana.«⁵³

S tobakom je bilo do srede petdesetih let 19. stoletja, ko je veljala na Sotli carinska meja, ravno obratno. Na Štajerskem je bil tobak zaradi monopola občutno dražji, kot na Hrvaškem, kar je dalo poleta tihotapskim tolпам. Folklorist Jožef Pajek, ki je kot kaplan služboval v Bistrici ob Sotli (1867-69), je naletel na tobakarsko pesem iz Celjskega okraja, v kateri se omenja tudi Sotla:

»/ ... /Tobak predamo, potl gremo
Počasi prot Hrvašk'mo;
Korajžno gor, korajžno dol,
Da bomo pili pol.
Liblajter per Sotl stoji,
Za nami strelati hiti;
Tobakar se tega ne boji,
Vesel se jim smeji. / ... /«⁵⁴

V času, ko se je Pajek zanimal za tihotapske pesmi, je »švercanje« s tobakom živelo samo še v ljudskem spominu. Kljub temu tradicija nelegalne trgovine in razbojništva ob Sotli ni povsem zamrla. Oktobra 1911 je na hrvaškem razsajala živinska kuga, zato so oblasti mejo na Sotli zaprle. Po mnenju Slovenčevega dopisnika se znajo »hrvatski in štajerski barantači« zelo dobro izogniti zaporam. »Ni toraj čuda, če se širi slinovka pri goveji živini naprej. Ljudstvo, posebno ob Sotli, ve za tihotapce, a si jih ne upe naznaniti oblasti, ker se boji maščevanja. Orožništvo tudi ne polaga velike važnosti na to že vkoreninjeno tihotapstvo v teh krajih.«⁵⁵

Sotla kot naravna meja ni pomagala oblastem, ampak razbojnikom. Ti so se lahko hitro umaknili na drugo stran reke. Preden so orožniki obvestili hrvaške organe, pa se je za nepridipravi izgubila vsaka sled. »Veliko pozornost vzbujajo tukaj razni nadvse drzni vlomi neznane tatinske družbe. Najljubše so jim trgovine ob Sotli,« je bil maja 1913 zgrožen dopisnik Slovenca. V Dobovi so oropali trgovino »sto korakov od orožniške postaje«. »Ti nadvse premeteni veletatje izginejo kot kafa brez sledu, vsaj za naše orožnike. / ... /Sicer so res to- in onstran Sotle razni brihtni, rojeni »švercarji«, a

slednjič bodo gotovo prejalislej padli v roko pravice.«⁵⁶ Novembra istega leta se je na Bizeljskem odvijala prava drama. »Tu živimo, kakor v Albaniji,« je potožil Slovenčev poročevalec. Razbojniška tolpa iz bližnje Hrvaške je ob pol treh zjutraj napadla trgovine v Stari vasi, ki so jih branili uslužbenci z revolverji. Padlo je okoli 40 strelav, nekega uslužbenca je rešil gumb, »kamor je kroglica priletela.« razbojniki so bežali čez Sotlo, ker so »kmetje brv in most zastražili«. »Orožniški stražmojster Aberšek jim je sledil na Hrvatsko, kjer je enega obstrelil, ki se je z obupnim klicem zvalil na zemljo. Medtem pa so orožnikovega spremljevalca napadli in ko ga je orožnik iz obkoljenja rešil in se vrnil na mesto, kjer je obstreljeni padel, ga ni bilo več. Se je že kam zavlekel ali pa so ga tovariši s seboj vzeli. Razbojniki so grozili, da se kmalu vrnejo. Res prekrasne varnostne razmere ob Sotli.«⁵⁷

Viri in literatura

Časopisje

Novice: 1863, 1864

Posavska straža: 1907

Slovenec: 1884, 1894, 1902, 1907, 1911, 1913

Slovenski gospodar: 1899, 1901, 1904, 1912

Slovenski narod: 1868, 1870, 1871, 1872, 1874, 1878, 1881, 1884

Literatura

Behrisch, Lars: Vermessen, Zählen, Berechnen im 18. Jahrhundert. *Vermessen, Zählen, Berechnen, Die politische Ordnung des Raumes im 18. Jahrhundert* (ur. Lars Behrisch). Frankfurt/New York, Campus Verlag, 2006.

Bezenšek, Anton/ Celestin, Fran: *Svečanost o priliki sedemdesetletnice Dr. Janeza Bleiweisa dne 19. novembra 1878*. Zagreb 1879 (Svečanost).

Billig, Michael: *Banal Nationalism*. London, Sage publications, 1995.

Bruckmüller, Ernst (ur.): *Personen Lexikon Oesterreich*. Wien, Verlagsgemeinschaft österreich/Lexikon, 2001.

Bufon, Milan: Med konvergenco in divergenco: dileme evropskih integracijskih procesov. *Annales, Ser. Hist. Sociol*, 15, 2005, št. 1.

Bufon, Milan: Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji. *Geografski vestnik*, 71, 1999.

Diener, Alexander C./ Hagen, Joshua: Introduction: Borders, Identity, and Geopolitics. *Borderlines and Borderlands: Political Oddities at the Edge of*

⁵³ *Slovenec*, 31. 8. 1894.

⁵⁴ Pajek: Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, str. 236.

⁵⁵ *Slovenec*, 20. 10. 1911.

⁵⁶ *Slovenec*, 8. 5. 1913.

⁵⁷ *Slovenec*, 10. 11. 1913.

- the Nation-State* (ur. Alexander C. Diener, Joshua Hagen). Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- Eigmüller, Monika: Der duale Charakter der Grenze, Bedingungen einer aktuellen Grenztheorie. *Grenzsoziologie, Die politische Strukturierung des Raumes* (ur. Monika Eigmüller, Georg Vobruba). Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006.
- Frantar, Peter/ Hrvatin, Mauro: Pretočni režimi v Sloveniji med letoma 1971 in 2000. *Geografski vestnik*, 77, 2005, št. 2, str. 122.
- Grdina, Igor: Sedemdesetletnica Očeta naroda. *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861-1883*. Ljubljana, Nova revija, 2003.
- Gross, Mirjana / Szabo, Agneza: *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb, Globus, 1992.
- Jones, Stephen B.: The Description of International Boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*, 33, 1943, št. 2.
- Knežević Hočevar, Duška: *Družbena razmejevanja v dolini Zgornje Kolpe*. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- Mandelc, Damjan, *Na mejah nacije, Teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2011.
- Mazovec, Ivan, *Vzajemnost med Slovenci in Hrvati*. Čas 1913.
- Pajak, Jožef: *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*. Ljubljana, Matica slovenska, 1884.
- Pleterski, Janko: *Dr. Ivan Šušteršič*. Ljubljana, Založba ZRC SAZU, 1998.
- Rahten, Andrej: *Zavezništva in delitve, Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848-1918*. Ljubljana, Nova revija, 2005.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis*, 36, 1982.
- Rožac Darovec, Vida: Narod, država in identitete v obmejnih prostorih. *Acta Histriae*, 18, 2010, št. 1-3, str. 217-228.
- Rumpler, Helmut: *Österreichische Geschichte 1804-1914. Eine Chance für Mitteleuropa, Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*. Wien, Verlag Carl Ueberreuter, 1997.
- Sahlins, Peter: *Boundaries, The Making of France and Spain in the Pyrenees*. University of California Press, 1991.
- Smith, Anthony D.: *Nationalism and Modernism*. New York/ London, Routledge, 1998.
- Smith, Woodruff D.: Friedrich Ratzel and the Origins of Lebensraum. *German Studies Review*, 3, 1980.
- Sotla. <<http://sl.wikipedia.org/wiki/Sotla>>, pridobljeno 20. 5. 2012.
- Šenoa, August, *Seljačka buna: historička pripovijest XVI vijeka*. Zagreb, 1878.
- Zajc, Marko: Jugoslovanstvo pri Slovencih v kontekstu sosednjih »združevalnih« nacionalnih ideologij. *Evropski vplivi na slovensko družbo* (ur. Nevenka Troha/Mojca Šorn/Bojan Balkovec). Ljubljana, ZZDS, 2008.
- Zajc, Marko: *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja*. Ljubljana, Modrijan, 2006 (Zajc, Kje se slovensko neha in hrvaško začne).
- Zwitter, Fran: Postanek političnega ilirizma in ustanovitev Ilirskih provinc. *O slovenskem narodnem vprašanju* (ur. Vasilij Melik). Ljubljana, Slovenska matica, 1990.
- Žontar, Jože: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ljubljana, 1998.

Zusammenfassung

SOTLA, DAS KLEINE WASSER

Der Fluss Sotla als natürliche, politische und ideologische Grenze im 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts

Der Autor des Beitrags analysiert den Diskurs über den Fluss Sotla in slowenischen Zeitungen im 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Die Sotla (kroatisch: Sutla) war der Grenzfluss zwischen der Steiermark und Kroatien und zugleich der Grenzfluss zwischen den österreichischen Ländern und den Ländern der ungarischen Krone. Gleichzeitig galt die Sotla als Grenze zwischen Slowenen und Kroaten. Im ersten Teil des Beitrages widmet sich der Autor der Problematik der natürlichen Grenze in der Geschichte und der Geographie. Unter den zeitgenössischen Sozialgeografen, die das Phänomen der Grenzen erforschen, herrscht allgemeine Übereinstimmung dahingehend, dass Grenzen eine Folge der menschlichen Betätigung sind – alle Grenzen sind somit künstlich. Die Idee der natürlichen Grenzen erlebte ihre Hochblüte gegen Ende des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts (Friedrich Ratzel). Im zweiten Teil des Beitrages wird auf Grundlage der Zeitungsquellen die These von der Sotla als einer durchlässigen »natürlichen Grenze« zwischen Slowenen und Kroaten entwickelt. Im slowenischen Wertesystem jener Zeit ist die Sotla eine Grenze, die verbindet und trennt, genauer gesagt eine Grenze, die stärker verbindet, als dass sie trennt. Das Slawentum und das Jugoslawentum waren ein integraler Bestandteil der slowenischen Nationalideologie, daher befürworteten slowenische Nationalisten die Verbundenheit mit den Kroaten und die Durchlässigkeit der Grenze an der Sotla. Die Sotla war nicht nur eine symbolische Grenze mit den Kroaten, sie war der »Raum«, wo das Slowenentum dem Jugosla-

wentum begegnete. Wenn die slowenischen Journalisten schrieben, dass jemand »über die Sotla« ging, verstanden die Leser, dass diese Person nach Kroatien ging – und zwar ohne zusätzliche Erläuterungen, ob sie vom linken ans rechte Ufer der Sotla ging. Jemand konnte auch »über die Sotla« gehen, ohne den Fluss überhaupt physisch zu überqueren. Die Sotla tauchte außerdem in Artikeln auf, die mit dem Fluss selber in keinerlei Verbindung standen: Man schrieb über die politischen Skandale jenseits der Sotla, über die schlechte Lage der Brüder jenseits der Sotla usw. Die verbindende Rolle der Sotla wurde auch im historischen und ethnographischen Diskurs betont. Mit der Sotla wurde oft »die Geschichte« an die Oberfläche gespült, die die gemeinsamen Heldentaten der kroatischen und slowenischen Vorfahren beweisen sollte. Obwohl sie dies nicht gern sahen mussten die slowenischen und kroatischen Patrioten damit rechnen, dass entlang der Sotla eine einschneidende staatlich-politische Grenze innerhalb der Habsburgermonarchie verlief. Die politisch-rechtliche Dimension der Grenze an der Sotla verschärfte sich nach Einführung des staatlichen Dualismus 1867. Obwohl es keine Zollgrenze mehr gab trennte die Sotla seit diesem Zeitpunkt zwei selbständige »Staatshälften«, die durch die gemeinsame Außenpolitik, die Finanzen und die Armee verbunden waren. In geopolitischen

Diskussionen über das Verhältnis zwischen dem Germanentum und dem Slawentum bedeutete die Sotla die äußerste Grenze des direkten deutschen Einflusses – das Kronland Steiermark war politisch von den Deutschen dominiert. Obwohl die Politiker den Fluss des Öfteren im Wort führten, nahm der Fluss keine Rücksicht auf die Politik. Er überflutete die Felder ungeachtet der politischen Orientierung der Eigentümer, daher forderte die Bevölkerung die Regulierung des Flusses. Die Flussregulierung verlangte jedoch die Zusammenarbeit mit den Zentralorganen in Wien und den kroatischen Behörden, was zu lange dauernden Verfahren führte. Während die bürokratischen Mühlen mahlten setzte der Fluss seine Überschwemmungen fort. Die mit der Regulierung der Sotla verbundenen Schwierigkeiten kamen zu gelegen, als dass die Politiker sie nicht für Angriffe auf ihre Gegner genützt hätten. Die slowenischen Politiker in der Steiermark waren überzeugt, dass die Landesbehörden in Graz die Regulierung der Sotla absichtlich verzögern. Im letzten Teil des Beitrages wird die Grenze an der Sotla aus dem Blickwinkel des täglichen Lebens betrachtet: Die Nähe des Nachbarlandes, in dem andere rechtliche und wirtschaftliche Verhältnisse herrschten, bot dem menschlichen Erfindungsgeist viele Möglichkeiten (Handel, Schmuggel, Diebstahl).

Schlagwörter: *Sotla, slowenisch-kroatische Grenze, Flüsse, Grenzen*